Inv. 4066.

M. KOGĂLNICEANU

78693

Schiţe despre Ţigani

TRADUCERE

de

GH. GHIBANESCU

PROFESOR

107966

FUNDAŢIUNEA UNIVERSITARA CAROL I

IAŞI

TIPOGRAFIA „DACIA", P. ILIESCU & D. GROSSU

1900.

MIHAIL KOGĂLNICEANU

SCHIȚĂ *)

asupra

Istorieĭ, moravurilor şi a limbiĭ Ţiganilor

PREFAȚĂ

Cîte-va ziare germane aŭ dat relaţiunĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin adevărate asupra Ţiganilor; în ultimiĭ anĭ ştirile amănunţite despre viaţa lor vagabondă, de moravurile lor, de obiceiurile lor aŭ aflat mulţi cititorĭ, iar uniĭ savanţĭ aŭ arătat un deosebit

*) Titlul francez: Esquisse sur l'histoire, les moeurs et la langue des cigains, connus en France sous le nom de Bohémiens, suivie d'un recueil de sept cents mots cigains, par Michel de Kogalnitchan Berlin Librairie, de B. Behr. 13 Obervallstrasse 1837.

interes despre limba lor, născută din dialectele Indostanuluĭ. Născut şi crescut în Moldova, unde sunt aproape 100,000 Ţiganĭ, carĭ aŭ conservat obiceiurile lor primitive pînă azĭ şi la carĭ am putut studia maĭ bine ca alţiĭ moravurile acestuĭ popor nomad; am voit dar să daŭ şi eŭ cîte-va amănunte precise şi interesante asupra acestuĭ trib originar din India. Eŭ hotărîsem ca aceste paginĭ să fie ca apendice la vol. II din «*L'histoire de Moldavie et de Valachie*» care e sub tipar; dar, de oare ce vol. II va apărea abia la sfîrşitul anuluĭ şi acolo va trebui să pun alte bucăţĭ cu referinţă la legislaţia, comerţul şi literatura moldo-valahă, m'am hotărît să public aparte această schiţă asupra Ţiganilor, adăogind la fine un glosar de cuvintele ţigăneştĭ, cunoscute pînă azĭ, şi o schiţă de gramatică, luate după scrierea d-luĭ consilier Graffunder (Erfurt 1835).

Pe lîngă amănuntele enumerate de mine acum, precum şi legile din Moldova şi Valahia asupra ţiganilor, eŭ am citat şi principaliĭ scriitorĭ, carĭ

aŭ scris pînă azĭ asupra acestuĭ popor, atît cît acele părerĭ nu eraŭ în contrazicere cu cele ce ştiam eŭ despre obiceiurile ţiganilor.

Dacă icĭ pe colea s'aŭ strecurat unele greşelĭ fără voe, cer ertare cititorilor. In lipsă de alt merit, scrierea aceasta va sluji pentru moment la acele vocĭ carĭ s'aŭ rîdicat pentru Ţiganĭ, de şi, din nenorocire, acest interes nu va fi de cît trecător, căcĭ aşa sunt Europeniĭ.

Eĭ formează societăţĭ filantropice pentru abolirea sclavajuluĭ în America, în timp ce uită că în Europa sunt 400,000 Ţiganĭ robĭ, iar 200,000 sunt înfundaţĭ în cea maĭ mare ignoranţă şi barbarie. Şi nimenĭ nu-şĭ dă grijă de a civiliza un popor.

Berlin, 1 August 1837.

CAP. I

Istoria şi moravurile ţiganilor

Un mare număr de istoricĭ şi călătorĭ aŭ scris asupra acestuĭ neam, răspîndit, ca şi Iudeiĭ, pe toată suprafaţa pămîntuluĭ vechiŭ ; mulţĭ din eĭ

aŭ dat ştirĭ falşe asupra origineĭ şi moravurilor lor. Uniĭ sprijinindu-se pe părerile ţiganilor şi pe un pasaj din Erodot, care zice că a aflat pe malurile Pontuluĭ Euxin o colonie egipteană, susţin că acest popor nu-ĭ de cît o parte din supuşiĭ luĭ Sesostris, care, după descoperirea conjuraţiuneĭ luĭ Danaus, aŭ fugit pe malurile Măreĭ negre. Alţiĭ, luîndu-ĭ tot de egipteni, aŭ dat altă explicare venireĭ lor în Europa; i-aŭ privit ca creştinĭ, carĭ, siliţĭ de păginĭ, aŭ părăsit ţara prin secolul VII-lea, numaĭ să nu-şĭ lepede legea. In timpul din urmă, un englez, Samuel Roberts), a publicat o carte intitulată: «*The Gypsies: their origin, continuance and destination, as clearly foretold in the prophecies of Isaiah, Ieremiah and Ezekiel*». Autorul voeşte a arăta, potrivit datelor biblice, că ţiganiĭ sunt urmaşiĭ vechilor egipteni, a căror nenorocirĭ aŭ fost proorocite. Ideia e originală, dar nu e adevărată.

Alţĭ istoricĭ aŭ dat alte explicărĭ. Aşa, uniĭ îĭ iaŭ ca locuitorĭ din oraşul *Singara* (Mesopotamia), alţiĭ îĭ socot

de emigraţĭ din *Cilicia* şi *Asiria*; alţiĭ îĭ iaŭ de *Nubienĭ*, *Etiopenĭ*, *Maurĭ*, *Manihei* din Armenia şi chiar *popor din Indostan*. Părerea aceasta din urmă, care e cea maĭ admisă, a emis-o în 1783 Grellmann. El a publicat la Lipsca şi Dessau o schiţă istorică asupra ţiganilor: *Die Zigeuner, ein historischer Versuch über die Lebensart und Verfassung dieses Volks*. I. A. Fessler şi Malte-Brun sunt de aceiaşĭ părere.

Iată carĭ sunt numele ţiganilor la diferitele popoare: Francezii îĭ numesc *Bohémiens*, pentru că ţiganiĭ aŭ venit în Franţa din părţile Bohemieĭ *); Englezii îĭ numesc *Gypsies*; Germaniĭ *Zigeuner*, Italieniĭ *Zingari* saŭ *Zingrui*, Spanioliĭ *Gitanos*, Greciĭ moderni *Kaţiveloi*, Poloniĭ *Zigani*, Unguriĭ *Farao-Nemzetség* (rasa luĭ Faraon), Ruşiĭ *Ţiganes*, Turciĭ *Cinghene*, Olandeziĭ *Heydeus* (păgînĭ), Daneziĭ şi Svedeziĭ *Tartares*, Mauriĭ şi Arabiĭ *Harami* (rătăcitorĭ), Buharieniĭ *Geaiĭ*, Romîniĭ *Ţi-*

*) *Nota*. De oare ce în Moldova şi Valahia eĭ se numesc *Ţiganĭ*, am păstrat numele *Cigains* în loc de *Bohémiens*.

gani. Se vede d'aci că ceĭ maĭ mulțĭ îĭ numesc *Cinganĭ*; iar Țiganiĭ eĭ singurĭ se numesc în limba lor *Romnicel* (fiul femeiĭ) saŭ *Rom* (oamenĭ): *han du me Romnicel?* eștĭ tu țigan?

E imposibil a proba cînd aŭ venit țiganiĭ în Europa. Istoriciĭ aŭ crezut că aŭ venit în secolul XV *și nu înainte de 1417.* Fessler, luîndu-se după Grellmann, zice ast-fel: «După ce Tamerlan (Timerbeg) în 1399, sub pretextul aboliriĭ idolilor, a supus noua Indie și a săvîrșit acele cruzimĭ marĭ, un popor *Cinganiĭ*, locuind pe la *Guzurat* și Tatta, aŭ fugit din India în număr de jumătate de milion, bogațiĭ se numiaŭ în limba din Guzurat *Rom* (oamenĭ), iar din cauza pieliĭ lor smolite *Kola* (negri), iar din cauza vechii locuințe pe malurile Sinduluĭ *Sinte*, și din cauză că aŭ trecut prin Persia s'aŭ numit *Sisech Hindu* (indienĭ negri).

N'a fost însă lămurit cum s'aŭ întins eĭ în Africa de Nord, în Asia mică și în sudul Europeĭ, între 1399—1417. Ceea ce se știe e că în 1417, anul al 17-lea al domnieĭ luĭ Alexandru cel Bun, cîte-va cete aŭ venit în Moldova,

în Ungaria şi în Germania, pe la Marea Neagră. Putem dar pune anul 1417 ca timpul venireĭ lor în Europa, de şi se probează că Ţiganiĭ eraŭ şi cu 2 secole maĭ înainte.

I. P. Ludwig în «Reliq. manuscriptorum XI, 301» a aflat o cronică veche care spune că la 1250, pe vremea luĭ Bela II, regele Ungarieĭ, era o naţiune care se chema *Gingari* saŭ *Cingari*. Acest pasaj ne dovedeşte că din timpurĭ vechĭ eraŭ în Europa triburĭ de tip Indian şi decĭ epoca emigraţiuneĭ lor în Europa va rămînea totdeauna o enigmă. Limba şi moravurile Ţiganilor sînt dovada cea maĭ vie că sînt de origină indiană; căcĭ de şi limba lor e schimbată, dar păstrează încă multe elemente sanscrite, bengale, Indostane şi malabarese.

In sprijinul asemănăriĭ limbeĭ ţigăneştĭ cu malabareza se citează de Grellmann întîmplarea povestită de ziarul vienez: *Die Wiener Anzeigen*... Pe la mijlocul secoluluĭ XVIII un preot din Ungaria, Ştefan Vali, fiind student la Leiden, a făcut cunoştinţă cu 3 tinerĭ din Malabar, carĭ îşĭ urmaŭ stu-

diile tót la Leiden. El a scris cîte-va miĭ de cuvinte malabareze, dus fiind de curiositatea asemănăriĭ cu limba ţigănească ce se vorbea în Ungaria. Reîntors în ţară a aflat că ţiganiĭ înţelegeaŭ aceste cuvinte. Tineriĭ malabarezĭ i-aŭ maĭ spus luĭ Vali că în ţara lor e o provincie Ţigania (Gazette de Prusse, 20 April 1836).

II

Şi limba ţiganilor ne probează că eĭ sînt de origină indiană; dar oare moravurile lor nu ne va proba acelaşĭ lucru?

E greŭ de crezut că piraţiĭ alungaţĭ de Tamerlan să fie strămoşiĭ ţiganilor de azĭ. Ar fi trebuit să fie curagioşĭ, pe cînd e ştiut că ţiganiĭ sînt foarte laşĭ. Richardson iĭ află în casta Bazigurilor, jucăuşĭ şi saltimbancĭ vagabonzĭ. Iar dacă ar fi să-ĭ căutăm între castele indiane, eĭ ar semăna maĭ mult cu subdiviziunea Sudreşilor, *Correwa*, nomazĭ, staŭ sub corturĭ, aŭ ca meşteşug împletirea panerelor saŭ căldărăritul, pe cînd femeile lor cîştigă banĭ pe ghicit norocul. Aşa sunt toţĭ

ţiganiĭ (Valentyn« Old and new Ostindien» citat de Malte-Brun VI, 271).

Cronicile spun că acest popor nomad s'a arătat intîiŭ în Moldova la 1417, trecînd pe la Marea Neagră, pînă unde se intindea Moldova pe atuncĭ. Din Moldova eĭ s'aŭ întins în Valahia, Transilvania, Ungaria şi apoĭ în Europa *).

Folosindu-se de ignoranţa timpurilor, eĭ şi-aŭ zis Egiptenĭ pentru *vrăjitoria* lor, cum le zic Unguriĭ *(Faraonĭ)*, saŭ Egiptenĭ, Gypsies, Gitanos, cum le zic Francezii, Englezii şi Spanioliĭ. Neavînd nicĭ un cult anumit, nicĭ o biserică, eĭ se făceaŭ că practică cultul ţăriĭ unde se aflaŭ, ca să fie toleraţĭ.

In 1417 eĭ se arată şi în Germania spre Marea Nordului, iar în 1418, după sinodul din Constanţa, eĭ străbat în Sviţera: «o ceată de oamenĭ necunoscuţĭ, cu pielea neagră, cu faţa străină, răŭ îmbrăcaţĭ, avînd paşportul autorităţilor, s'aŭ arătat la Zurich» (Jean

*) Inversul e adevărat. Ţiganiĭ apar întîiŭ în Moesia, apoĭ în Muntenia şi la urmă în Moldova. (N. Tr.).

de Müller). Bulibaşa lor era Mihail, duce Egiptean.—In 1422, un alt duce al lor, zicîndu-şĭ că vine din Egipet, Andreĭ, ajunge la Bolonia, iar altul la Bâle. Numărul ţiganilor din Elveţia era la 14,000, cum spune cronicarul Strumpf. De şi eĭ ziceaŭ că vin din Egipet, eĭ veneaŭ din Ungaria. Numărul lor maĭ mare era în Moldova şi Valahia. O altă ramură de ţiganĭ s'a dus în Germania, Franţa, Spania şi Anglia.

Luîndu-ne după Pasquier (Recherches de la France) ţiganiĭ s'aŭ arătat în Franţa la 1427, cînd ajung la Paris la 17 August. Eĭ ziceaŭ că vin din Egipetul de jos, de unde aŭ fost isgoniţĭ de Sarasinĭ, carĭ i-aŭ silit să-şĭ lepede legea.

Supuşĭ apoĭ de creştinĭ, eĭ aŭ mers la Roma, unde Papa i-aŭ botezat şi le-a dat canon să rătăcească 7 anĭ şi să se culce pe pămînt. Eĭ maĭ ziceaŭ că Papa şi împăratul Sigismund le-aŭ dat cărţĭ de scuteală, prin care pot fura orĭ ce de prin sate şi tîrgurĭ în ceĭ 7 anĭ de pocăinţă. In Franţa eraŭ numiţĭ *pocăiţiĭ*. Viaţa lor în Franţa

era nomadă, se aşezaŭ pe lîngă sate sub corturĭ saŭ în bordee, cîntaŭ şi jucaŭ călătorilor, lucraŭ ferul, vindeaŭ caĭ şi alegeaŭ aur de pe văĭ. De şi Francisc I a dat ordine de persecuţie să-ĭ închidă şi să-ĭ bată (1561 ca şi în 1612), nicĭ azĭ Franţa nu e scutită de Ţiganĭ, cu toate că poliţia îĭ urmăreşte ca vagabonzĭ. Se maĭ găsesc Ţiganĭ în Lorena şi Alsacia, iar la Nimes a apărut o ceată de Ţiganĭ în 1836. şi priveliştea acestuĭ sălaş a fost frumos descrisă de Nisard în «Nimes», Librăria Desenne).

Din Franţa Ţiganiĭ aŭ răsbătut în Spania, unde se găsesc mulţĭ pe la Cordova, Cadix, Ronda şi Murcia, iar în Anglia îĭ găsîm cu şefĭ numiţĭ *Regĭ aĭ Ţiganilor*. Sub Henric VIII (1531) şi sub Elisabeta (1563) Ţiganiĭ au fost persecutaţĭ, dar se găsesc şi azĭ în mare număr. Ultimul lor Rege din Anglia a murit în 1835 Februarie în cîmpul de la Bestwoodlane la Rottingham şi îngropat cu mare pompă în cimitirul «No mau's heath» din Northamptoushire. Ca urmaşĭ a lăsat o tînără princesă, unica luĭ fată.

In Scoția aŭ fost recunoscuțĭ de un rege ca popor deosebit și liber și din cauza aceasta s'aŭ înmulțit foarte tare, aproape o sută de miĭ. Azĭ s'aŭ împuținat la vre-o 500. In Danemarca aŭ fost totdeauna persecutațĭ «Tartariĭ» (Țiganiĭ) carĭ rătăcesc din loc în loc și pricinuesc perderĭ locuitorilor prin minciunile, tîlhăriile și vrăjile lor, să fie prinșĭ de orĭ ce autoritate. In Italia și în statele Papale eĭ sînt foarte numeroșĭ, dar nu sînt lăsațĭ de cît 3 nopțĭ într'un loc.

In Ungaria regele Sigismund le-a dat în 18 Aprilie 1423 niște scutirĭ și libertățĭ, și 73 anĭ maĭ apoĭ aŭ început a juca un rol în țară, în fie-care comitat unde eraŭ și aveaŭ șefiĭ lor *Agiles*, un fel de *juzĭ*. Voevodul lor se numea *Egregius*. Szismay, un istoric, ne-a făcut cunoscut și jurămîntul lor, «cum D-zeŭ a înecat pe regele Faraonilor în Marea Roșie, ast-fel să fie înghițit Țiganul în pîntecele pămîntuluĭ, să fie afurisit, dacă nu spune adevărul; tîlhăritul și vînzarea să nu-ĭ meargă. La cel întiŭ trap calul să 'i se schimbe în măgar și să fie spînzurat de calăŭ.

Maria Tereza a voit să-ĭ civilizeze, 'i-a ajutat să stea sub corturĭ (1768—1773) saŭ în bordee, 'i a silit să-şĭ facă case, să nu se maĭ numiască ţiganĭ, ci să se numiască *ţărani noĭ* (Uy Magyar); să nu maĭ vorbească ţigăneşte, ci ungureşte. 'I-aŭ luat în armată, iar care se va însura, va arăta că are cu ce ţinea femeea şi copiiĭ. Murind Maria Tereza, ţiganiĭ n'aŭ maĭ păzit poruncile. Iosif II a voit să civilizeze ţiganiĭ din Transilvania prin circulara de la 12 Septembrie 1782. Ţiganiĭ trebuiaŭ să-şĭ dea copiiĭ la şcoală, să înveţe religia, să nu umble goĭ pe uliţă, nicĭ să doarmă la un loc goĭ, băeţĭ şi fete. Ţiganiĭ nu vor avea caĭ, afară de aurarĭ; proprietariĭ să dea pămînt ţiganilor de pe moşie, ca să-ĭ facă agricultorĭ, şi nu vor fi muzicanţĭ de cît aceia carĭ n'aŭ ce face alt-ceva. Ordinele luĭ Iosef II aŭ avut urmărĭ bune; ţiganiĭ din Transilvania sînt mulţĭ agricultorĭ.

In Moldova, Alexandru-cel-Bun le-a dat voe să rătăcească. In Valahia sunt cu mult maĭ mulţĭ, urmaşiĭ lor aŭ ajuns robĭ, *cum sînt şi azĭ*, aşa

că cuvîntul ţigan a ajuns tot una cu *rob*. Regulamentul organic din Moldova, 1835, vorbeşte de ţiganĭ în cap. I § 27, cap. II § 158—162; 174—179. Iată pe scurt ĭntelesul şi cuprinsul acelor articule: Robul nu e un om, ci o persoană care atîrnă de altul cu averea şi familia sa; în caz de fugă saŭ stricăciunĭ, răspunde cu averea, care altfel trece la moştenitorĭ. Decĭ legea civilă îĭ cuprinde; căsătoriile între liberĭ şi robĭ sunt oprite; liberul care se însoară fără ştiinţă cu o ţigancă, poate rescumpăra libertatea luĭ în 20 anĭ: tot aşa şi romînca măritată cu un ţigan; liberul care cu ştiinţă ia o ţigancă, va vărsa la casa milelor preţul ţigăncei: cînd stăpînul nu dă voe, căsătoriile se strică; iar dacă stăpînul vrea, primeşte preţul ţigăncii; stăpînul, care dă voe robilor să se însoare cu liberĭ, va perde robul şi va fi mustrat; copiiĭ din aceste căsătoriĭ sunt liberĭ; ţiganiĭ străinĭ sunt aĭ statuluĭ. dar însurîndu-se cu liberĭ, se fac liberĭ; căsătoria le e valabilă; căsătoria între sclavĭ se face cu învoirea stăpînuluĭ; preţul robilor

se face de tribunal, după vîrstă, meşteşug şi talent; ceĭ ce trăesc nelegitim cu ţigance, de şi nu le-aŭ liberat, vor deveni libere după moartea stăpînuluĭ; stăpîniĭ pot cere sclaviĭ fugiţĭ, fără prescriere; robiĭ liberaţĭ nu se pot căsători cu fata,, nepoata stăpînuluĭ, nicĭ cu alte fete de boerĭ.

Iar prin cap. XVI § 1020 din codul politic, robul nu poate primi saŭ refuza o moştenire la liberarea sa, el poate să aibă casă, grădină, dar nu moşiĭ marĭ.

Aceleaşĭ legĭ îĭ stăpînesc şi în Valahia. Ţiganiĭ sunt robĭ domneştĭ saŭ particularĭ; ceĭ d'întiĭ numără 3851 familiĭ în Moldova şi 33.000 în Valahia. Robiĭ domneştĭ se impart în: 1) *Rudarĭ* saŭ *Aurarĭ*, carĭ aŭ dreptul de a căuta aur în rîurĭ şi în vîrful munţilor, şi plătesc doamneĭ pentru gătelile sale 3—4 drame, adică $^{3}/_{400}$—$^{4}/_{400}$ din oca, ceea ce vine la 2—3 livre. Pe vremea luĭ Cantemir, Doamna primea ca tribut 1.600 drame de aur, cam 4 oca aur curat, şi Doamna luĭ St. Racoviţă din Valahia a primit în 1764 de la ceĭ 240 aurarĭ aĭ sălĭ 1.254 drame de aur curat.

2) *Ursarii* joacă ursul, merg din oraş în oraş, din sat în sat cu urşiĭ, pe carĭ i-aŭ prins de micĭ în Carpaţi şi pe carĭ i-aŭ învăţat diferite jocurĭ. Ca să nu se întîmple vre-o primejdie, ţiganiĭ le pilesc dinţiĭ şi unghiile, le ard puţin ochiĭ, ca să nu vadă bine. Ursariĭ plătesc Domnieĭ cîte 20—30 leĭ vechĭ, adică 7—10 francĭ.

3) *Lingurarii* fac lingurĭ, coveţĭ, fuse şi chiar cărbunĭ; eĭ plătesc dare ca şi ursariĭ şi sunt ceĭ maĭ civilizaţĭ, mulţĭ din eĭ aŭ locuinţe îmbelşugate.

4) *Lăeşii*, oamenĭ fără meşteşug anume; iĭ găsim pe uniĭ petrarĭ, ferarĭ şi peptănarĭ. *Lăeşii* sint ceĭ maĭ stricaţĭ oamenĭ; eĭ aŭ voe de a rătăci în toată ţara, plătesc 30 leĭ dare şi aŭ voe de a-şĭ paşte caiĭ pe lîngă drumurĭ şi sate. Ceĭ maĭ mulţĭ trăesc din tîlhăriĭ, de şi nu-s pricepuţĭ; lucrează puţin, dorm toată ziua, iar nopţile fură. Uniĭ sunt căldărarĭ şi ferarĭ şi obicĭnuesc a face: pirostiĭ, cleşte, balamale, cheĭ, lăcăţĭ, broaşte, plugurĭ, cerceĭ, inele pentru ţărance; eĭ umblă cu foale în spinare. Aceştĭ ţiganĭ făceaŭ maĭ de mult sineţe, puştĭ, lăncĭ, săbiĭ şi securĭ.

Femeile lor aleargă pe drumurĭ şi caută în ghioc de noroc, spun viitorul şi ghicesc visurile.

Duminicile şi serbătorile se pun la uşa bisericilor şi cer de pomană, arătînd copiiĭ lor goĭ saŭ nişte păpuşĭ îmbrăcate şi puse la sîn, bocindu-se că-s bolnavĭ, orĭ chiar morţĭ; apoĭ se duc prin ogrăzile oamenilor, daŭ busna în casă şi dacă nu găsesc pe nimenĭ, fură ce găsesc şi se fac nevăzuţĭ.

Acestea par a fi *adevaratele lăcuste* ale Egiptuluĭ, cum le cîntă V. Hugo în «*Tour Roland*».

Nimenea din cele 4 triburĭ de ţiganĭ n'aŭ locuinţe aşezate; eĭ staŭ vara sub corturĭ, iar iarna în bordee, ce le fac în pădure saŭ la marginea tîrgurilor, 10 la 15 familiĭ (un sălaş) staŭ sub ascultarea unuĭ maĭ mare ales de dînşiĭ, numit *jude*; aceştĭ *juzĭ* atîrnă de un *bulibaşa*, numit în Ardeal *Voevod*. Pentru a fi ales, trebue să te scoborĭ dintr'o familie care a dat maĭ mulţĭ bulibaşĭ; să fiĭ bine îmbrăcat, în vîrstă şi să aĭ ţinută mîndră.

Alegerea se face în aer liber; cel ales e de 3 orĭ rîdicat pe umerĭ de

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREŞTI

ceĭlalţĭ cu strigăte de bucurie, ca odinioară Regiĭ Franţeĭ. După alegere, Ţiganiĭ se împrăştie, mîndri ca mariĭ electorĭ carĭ ar alege un împărat. Juziĭ şi bulibaşiĭ sînt întăriţĭ de vel armas, căruĭ îĭ plătesc dărĭ strînse de eĭ de la cetele ţigăneştĭ; el îĭ judecă în ultima instanţă, de aceea îl şi tem pe armaş maĭ dehaĭ de cît pe Vodă. Juziĭ şi bulibaşiĭ merg călărĭ, poartă barbă, haină lungă (antereŭ), ciobote roşiĭ saŭ galbene, căciulă şi un biciŭ cu 3 jerbiĭ, pe care îl poartă în tureatcă şi cu dînsul pedepseşte pe Ţiganiĭ răĭ şi tîlharĭ. Bulibaşiĭ aŭ marĭ drepturĭ faţă cu Ţiganiĭ lor: îĭ judecă în întăia şi a doua instanţă, primesc 2 leĭ la sută din darea ce-o adună, pedepsesc pe vinovaţĭ şi daŭ seamă Domnuluĭ de supuşiĭ lor.

Robiĭ particularĭ ţin de mănăstirĭ şi de boerĭ. Se împart în două clase: *Lăeşĭ* şi *Vătraşĭ*. Lăeşiĭ boereştĭ sînt ca şi Lăeşiĭ gospod—iar darea o plătesc boeruluĭ orĭ mănăstireĭ, de care aţîrnă. Dacă stăpîniĭ îşĭ fac curţĭ, eĭ lucrează ca zidarĭ şi primesc pe zi cîte 1 leŭ vechiŭ de hrană (33 banĭ).

Vătraşii aŭ locuinţe aşezate şi nu seamănă cu ceĭ-l-alţĭ ţiganĭ; eĭ şi-aŭ uĭtat limba, aŭ perdut obiceiurile lor, aşa că se deosebesc de ceĭ-l-alţĭ Moldovenĭ.

Vătraşiĭ, carĭ trăesc prin sate, lucrează pămîntul, sînt bărbierĭ, croitorĭ, ciobotarĭ, fierarĭ; ceĭ maĭ mulţĭ staŭ prin tîrgurĭ pe la curţile boereştĭ, unde le slujesc de croitorĭ, pitarĭ, zidarĭ, vizitiĭ, bucătarĭ, iar femeile lor fac slujbe în casă, spală, coase, brodează, etc.

Maĭ ales boernaşiĭ îşĭ fac tot serviciul cu dînşiĭ, de şi sînt foarte nespălaţĭ. In orĭ ce curte boerească e un cod penal pentru ceĭ ce greşesc; altă dată se băteaŭ la falangă, adică se băteaŭ cu biciul ud la talpa piciorului, ţinută în sus pe un drug, iar doĭ oamenĭ îl ţineaŭ pe umere; cel bătut se sprijinea de pămînt numaĭ cu capul şi cu umărul. Pedeapsa la falangă e oprită prin Regl. organic. Azĭ se bate cu biciul saŭ se închide la beciŭ; iar cînd se prinde vre-un ţigan fugit, i se leagă de gît coarne de fier, în carĭ nu poate dormi.

Intre vătraşĭ găsim ceĭ maĭ bunĭ muzicanţĭ, fără să cunoască notele; e de ajuns a auzi o dată o melodie, o sonetă de Mozart saŭ o simfonie de Beethowen, ca s'o cînte pe derost cu maĭ mult talent de cît cel de la care a auzit-o. Mi s'a întîmplat să văd un ţigan intrînd cu vioara subsuoară la Teatrul francez din Iaşĭ, urmărind cu urechea *uvertura* şi alte bucăţĭ din *Dame blanche* şi după isprăvitul opereĭ el eşia şi cînta toată muzica ce o auzise, cu maĭ multă artă de cît primul virtuos din orchestră. Instrumentele lor muzicale sînt *vioara* saŭ *scripca* (dibla, chitara), *cobza* cu 9 corzĭ, se aseamănă cu mandolina, *naiul* saŭ fluerul luĭ Pan, *doba* şi *moscalu* saŭ vechiul *sirinx*, pentru carĭ aŭ un talent special. In 1810, cînd fratele Şahuluĭ Persieĭ, fost ambasador la Napoleon I, s'a întors din Franţa prin Bucureştĭ, s'a mirat de gustul muzical al Ţiganilor, maĭ ales pentru *sirinx*, şi a zis că eĭ ar întrece chiar pe Perşĭ, carĭ sînt specialiştĭ în acest instrument. Eĭ compun fel de fel de cîntece; aşa, cine n'a auzit de

Angheluță, de Suceavă, de Barbu saŭ de Cihari, care trăește la Pesta. Țiganiĭ cîntă și din gură, maĭ ales cîntece populare; eĭ aŭ o voce frumoasă, că adese orĭ boeriĭ mesenĭ se scoală de la masă și lipesc cîte un galben de fruntea lăutaruluĭ. In nopțile de vară huesc mahalalele Iașilor de muzica țiganilor.

De o parte boeriĭ se plimbă cu prietenii lor întovărășițĭ de o muzică europenească, căcĭ desprețuesc tot ce e indigen, iar miciĭ negustorĭ și țăranĭ, după ce și-aŭ vîndut carul cu fîn saŭ cu lemne, petrec în crîșme, unde, după ce beaŭ pînă la 10 seara, apoĭ es pe ulițĭ însoțițĭ de 2 lăutarĭ, carĭ le cîntă la ureche cîntecele ce le plac, iar țăranul, vesel, cu peptul deschis, cu miĭnile la spate, maĭ sprijinindu-se pe cumĕtru-sĕŭ, uĭtă de necazurĭ în aceste momente. Aceste petrecerĭ de noapte aŭ ceva poetic în ele.

Pentru joc, taraful de lăutarĭ e maĭ bun de cît muzica europenească; și țin maĭ bună mĕsură și îțĭ place maĭ mult de cît muzica cea-l-altă; și chiar militarilor rușĭ din ultimul rĕsboiŭ cu

Turcia le plăceaŭ maĭ mult lăutariĭ de cît muzica lor militară. Ţiganiĭ sînt şi actorĭ, maĭ ales în cişlegile de iarnă, cînd se aud noaptea strigînd pe uliţe *păpuşĭ, păpuşĭ!* Dacă iĭ chemaţĭ în casă, vedeţĭ 2 inşĭ carĭ poartă un teatru luminat, lung pînă la 8 picioare şi înalt de 3—4; şi aşează teatrul lor pe 2 scaune şi îndată vin în scenă papuşa, care joacă pe cioban şi oaie; apoĭ vine un ţigan cu ursul, alungaţĭ apoĭ de Vasilachi, care face curte la 2 fete, în timp ce femeea luĭ îl caută prin toate mahalalele şi crîşmele; apoĭ vine Turcul şi Cazacul; eĭ se iaŭ la ceartă şi cînd eraŭ Ruşiĭ în principate, Cazacul tăia capul Turculuĭ, iar cînd eraŭ Turciĭ, Turcul tăia pe Cazac. Azĭ nu ştiŭ cine-ĭ învingătorul? Ţiganul, care joacă păpuşele, vorbeşte, cînd ca Turcul, cînd ca Cazacul.

Vătraşiĭ sînt oamenĭ bine făcuţĭ, de statură înaltă, aŭ înfăţişare nobilă; fetele lor sînt şi maĭ frumoase; smolite, ele unesc trăsăturile greculuĭ şi focul strămoşilor lor; ochĭ marĭ negri, sprîncene stufoase, aşa că sînt

răpitoare. Indată ce ajung mame, ele se sluțesc.

Vătrașiĭ sînt ceĭ maĭ civilizațĭ și merită toată libertatea. Numĕrul țiganilor în toată Romînia se sue la 35.000 familiĭ. Afară de Vătrașĭ și cițĭ-va lingurarĭ, ceĭ-l-alțĭ sînt nomazĭ.

Moravurile și deprinderile lor. Infățișarea țiganilor e plină de expresiune și pe fruntea lor acoperită de lungĭ plete se citește melancolia; ochiul lor negru strălucește ca o scînteie sub sprîncenile lor marĭ și pare că toată soarta lor tristă se citește în față. Profilul suferă ceva și totușĭ înfățișarea sa exprimă un spirit vioiŭ și întreprinzător (dr. Fedor Possard în *Aussland*, 30 Sept. 1836). Văzîndu-ĭ, se poate studia bine plastica. Peptul lor e proporționat, brațele ca și picioarele, păstrează regulele cele maĭ severe ale frumusețeĭ. Cînd iĭ vezĭ goĭ, crezĭ că aĭ cele maĭ frumoase statuĭ grecești, la carĭ contribue mult coloarea lor bronzată. Viața lor nomadă, aerul curat de munte saŭ de văĭ îmbalsamate cu florĭ, iĭ ajută să îndure toate mizeriile vremeĭ și a

vieţiĭ; sînt tarĭ de fire şi ajung la adincĭ bătrîneţe, aşa că se găsesc între eĭ mulţĭ centenarĭ.

Ţiganiĭ n'aŭ nicĭ o credinţă; şi cred încă în fetişism; se închină la tot ce e folositor, la corturĭ, la vînt şi la foĭ; cred în destin. In Europa eĭ se daŭ ca urmĕtorĭ aĭ creştinismuluĭ; în Turcia sînt mahometanĭ, şi dacă ar fi un regat jidovesc, eĭ s'ar face mozaicĭ. In Moldova eĭ îşĭ botează copiiĭ, dar nu din cauza credinţeĭ, ci, ca şi don Basilio, din cauza cîştiguluĭ ce-l iaŭ de la cumĕtru. Nu e rar a vedea copiĭ botezaţĭ de zece orĭ; şi chiar ţiganĭ de 20 anĭ vin şi cer să fie botezaţĭ şi să-ĭ fiĭ naş.

Neavînd religie, eĭ n'aŭ nicĭ căsătorie legală, şi n'aŭ nicĭ o ceremonie pentru acest act. Cînd un băiat a ajuns la 14—15 anĭ, găseşte că-ĭ lipseşte ceva pe lîngă pîine şi apă. El ia ceâ d'intîi fată ce-o întîlneşte, fie chiar neam, şi 'şĭ-o face nevastă. Cînd se însoară ceĭ doĭ tinerĭ, iaŭ o oală nouĕ şi o sparg şi aşa sînt însuraţĭ. Eĭ nu îngrijesc de loc de creşterea copiilor; cum încep a merge, iĭ lasă

să se ducă pe drumurĭ şi prin pădure după cerut pĭĭne suŭ după furat. Goĭ, sgribuliţĭ de frig, abia seara găsesc de mîncare şi puţin foc ca să se încălzească în cort saŭ în bordee. Pînă la 16 anĭ eĭ merg goĭ iarna şi vara, şi ca dovadă de starea lor cea proastă, voiŭ aminti o anecdotă : în toiul erneĭ, un dănciuc scincia că-ĭ e frig :

«Ţine, îĭ zise mă-sa, ia astă funie şi încinge-te şi-ţĭ va fi cald». Mulţĭ ţiganĭ sînt nebunĭ şi stropşiţĭ, din cauză că pe cînd eraŭ micĭ aŭ slujit ca armă de bătae părinţilor, carĭ, cînd ajung la ceartă, iaŭ copiiĭ de cap şi de picioare şi se bat ca chiorii. Alte pricinĭ ale stropşireĭ lor e că siliţĭ fiind a cere de pomană, îşĭ fac fel de fel de rănĭ, carĭ se cojesc şi cangrenisesc, aşa că vatămă tot organul.

Cînd boeriĭ es la plimbare, le es înainte cete de băeţĭ şi fete, goĭ ca Adam, şi alergînd după trăsurĭ, se daŭ de-a tumba, strigînd :

Dă-ne-o para, dă-ne-o para,
Să-ţĭ jucăm o tanana.

Tananaua e jocul naţional al ţiganilor, *fandango*. Cel ce joacă tananaua

sare, face mişcări cu braţele şi picioarele, şi-şĭ loveşte dosul cu talpa picioarelor. Cînd ţiganiĭ cer pomană, nu doresc sănătate celuĭ ce dă mila, ci *cailor*; eĭ nu zic: *să dea D-zeŭ să fiţĭ fericiţĭ*, ci *să dea D-zeŭ ca să trăiască caiĭ anĭ mulţĭ*. Ţiganiĭ sufer foarte mult de nostalgie, şi nu ar lăsa cortul părintesc pe nimica în lume. Adesea boeriĭ aŭ cercat să civilizeze pe uniĭ ţiganĭ; i-aŭ luat în curte, le-aŭ pus dascălĭ să-ĭ înveţe, dar degeaba; la cea dintîĭ ocaziune eĭ aŭ fugit la părinţĭ. Vieţa nomadă e necesară ţiganuluĭ ca peşteluĭ apa şi ca paseriĭ aerul; viaţa în trib e sufletul vieţiĭ lor. El e leneş şi preferă pe *dolce far niente* şi sărăcia lucie. El nu face nimic mare, fură, de şi nu lucrurĭ marĭ, ci numaĭ haĭne şi hrană.

Toţĭ ţiganiĭ sînt murdarĭ; murdăria pare a fi născută cu dînşiĭ; cămaşa li e necunoscută; eĭ n'aŭ de cît sdrenţe; totuşĭ se cunoaşte că şi eĭ gustă gătelile de dantele şi împletiturĭ pestriţe şi cărpite. Le plac colorile viĭ şi în special haĭnele roşiĭ saŭ albastre şi ciobotele galbene.

Castitatea li e necunoscută. De şi femeile nu fac profesiune de prostituate, ele se daŭ orĭ şi cuĭ, numaĭ să le dea ceva parale; altă meserie maĭ aŭ de a gici de noroc şi a spune viitorul, uĭtîndu-se în palmă saŭ trăgînd cărţile şi consultînd spirituşul în oglinda ce-o poartă într'o cutie de tinichea.

Foarte curioase sînt cetele ţigăneştĭ; copiiĭ staŭ amestecaţĭ în căruţe cu căldările, scaunele, foile şi alte ţoale ale lor; căruţele lor fiind înalte, că pot trece apele fără să se ude; bărbatul şi femeea merg pe jos, iar căruţa adesea este trasă de o singură mîrţoagă. De o parte şi de alta merg călărĭ Ţiganiĭ, ducînd în desagĭ cţĭ-va copiĭ, de la carĭ nu se vĕd de cît capetele.

Ţiganiĭ mînîncă carne de animale moarte, afară de a cailor. Cînd îĭ întrebĭ de ce mînîncă o aşa carne, eĭ ne rĕspundĭ: «carnea pe care a tăiat-o D-zeŭ e maĭ bună de cît ceea pe care o taie oameniĭ». Din această cauză aŭ fost acuzaţĭ de antropofagĭ, căcĭ, în adevĕr, în certe cazurĭ eĭ aŭ mîncat şi carne de om. In Ungaria s'aŭ tăiat

peste 200 ţiganĭ, din cauză că aŭ fost acuzaţĭ ca antropoſagĭ. Ziarele germane pin August şĭ Septembre 1782 sînt pline de asemenea amănunte asupra decapităriĭ acestor scelerat̆ĭ.

Azĭ însă mînîncă mămăliga (polenta) cu terciŭ orĭ cu brînză ; maĭ mînîncă de furat curcĭ, raţe, găinĭ şi purceĭ. Beaŭ apă, dar nu daŭ la o parte rachiul şi-ţĭ sĕrută tălpile dacă îĭ daĭ o boaşcă. Şi copiiĭ de ţiganĭ fumează cu pipa. Toată ziulica ţin luleaua în gură şi cînd n'au tutun, ſumează frunze uscate de nuc. Pot răbda de foame zile în'regĭ, dar nu şi de ſumat.

Ţiganiĭ, în genere, sînt laşĭ şi tilharĭ la drumul mare, dar fricoşĭ. Romînîĭ îĭ urăsc, căcĭ îĭ cred periculoşĭ din cauză că cheamă duhurile necurate. De şi iubesc puţin agricultura, totuşĭ aŭ început a se deda la cultura pămîntuluĭ. In Ungaria, Serbia şi la noĭ sînt mulţĭ ţiganĭ agricultorĭ. La Rîpile, sat în jud. Fălciŭ, sînt 6 familiĭ de ţiganĭ agricultorĭ. Vătraşiĭ sînt ceĭ maĭ stabilĭ şi se pot civiliza şi pot deveni meşterĭ în fabricĭ. Guvernele să-şĭ dea silinţă a-ĭ civiliza.

Iată populaţia ţiganilor în Europa:

Ţĕrile Romîneştĭ	200.000	suflete
Turcia	200.000	«
Ungaria . . .	100.000	«
Spania	40.000	suflete
Anglia	10.000	«
Rusia	10.000	«
Germania, Franţa, Italia	40.000	«
Total	600.000	

CAP. II.

Limba ţiganilor

S'a pretins că limba ţiganilor nu era de cît un *graiŭ*. Grellman a fost cel d'intîiŭ care a arătat falşitatea acesteĭ păreri. In încercarea sa asupra Ţiganilor a dat cîte-va amĕnunte asupra limbeĭ lor şi o listă de cuvinte. Dar greşelile ce a făcut şi dînsul arată că autorul n'a verificat prin sine insuşĭ cunoştinţele de această limbă. In 1835 Graffunder a publicat la Erfurt o schiţă de gramatică a limbeĭ ţigăneştĭ. Scrierea sa, de şi necomplectă, dar e foarte interesantă pentru

ceĭ ce se aplică la studiul acesteĭ limbĭ. Limba ţigănească e tot aşa de curioasă ca şi moravurile lor. Geniul limbeĭ păstrează vechimea eĭ, origina sa indostană, şi nu e lipsită de interes de a studia o limbă indiană în mijlocul Europeĭ. Prin limba lor, Ţiganiĭ se cred mîndri, dispreţuesc pe celel-alte popoare şi trăesc în caste deosebite, păstrîndu-şĭ obiceiurile şi viaţa lor nomadă.

Toate popoarele sînt pentru eĭ *gadşi* =ghiaurĭ=păgînĭ, şi numaĭ el e *Romnicel*=fiul femeiĭ. *Han du me Romnicel*=eştĭ tu ţigan ? sînt vorbele sfinte ce 2 ţiganĭ şi le spun şi le înţeleg, fie din orĭ ce ţară şi continent. Cu aceste cuvinte eĭ se recunosc şi se umplu de bucurie. Eĭ singurĭ sînt oamenĭ şi numaĭ lor îşĭ daŭ acest nume. Celor-l-alţĭ le refuză chiar titlul de *oamenĭ!* Limba 'ĭ-a făcut să respingă cultura şi prin ea aŭ putut indura la noĭ în ţară viaţa de robie în timp de 400 anĭ.

Limba ţigănească are o construcţie, o sintaxă diferită de a limbelor din Europa, căcĭ nu e născută pe pămîn-

tul Europeĭ. Origina sa e departe, în India; acolo e născută; de acolo ne vine.

De și limba lor, săracă la început, s'a îmbogățit apoĭ cu cuvinte din deosebite limbĭ, a rămas neatinsă în gramatica sa. Ea e plină de cuvinte sanscrite, bengale, indostane și malabareze.

Istoricul Tessler a publicat acest tabloŭ.

Cap, Șero, er (multan), șira (sanscrit), sir (bengal).

Păr, bal, wal (m.) bəl (malabarez).

Ochiŭ, ĭak, aki (mt), akși (s.) aank (b).

Nas, nek, nek (indon), nak (mt.), naak (b).

Gură, mui, mu (ind), mu, mun (b).

Limbă, cip, șibu (ind), dșuban (d), dșibb (b).

Dinte, dant, dant (ind), diiant (ind), danda (s). dant (b).

Ureche, kan, kan, karnam, kon, kadu.

Ziuă, dives, dya, degow, devasi, din, dio.

Noapte, ratti (rattgin), rat, rat, ratri, raat, rate.

Soare, kam, kam, kham, kham.

Lună, şon, şand, sciandorma, cianda, şand, ciand.

Pămînt. pup, puma, buma.

Apă, pani panni, pany, panir, paani, nir, pan.

Aur, sonnai, sona, sona, suna, suna.

Argint, rup, rupa, ruppa, rupa, ruppa.

Sare, lon (lun), nun, lon, nun.

O limbă nu poate rămîne statornică la 2 ramurĭ ale aceluĭaşĭ popor, dar carĭ aŭ trăit în locurĭ deosebite peste 400 de anĭ. Ast-fel s'a întîmplat ca limba ţigănească să se schimbe după ţărĭ, maĭ ales că eĭ numaĭ aŭ vorbit-o. Limba ţigănească are maĭ multe dialecte şi nu e rar a vedea un ţigan spaniol că nu înţălege cuvintele ţiganilor din Moldova. Ţiganiĭ din Germania zic *Koia sterna* (der Stern)= stea; *Koba mondo* (der Mond)=luna, *Koba stuhlo* (der Stuhl)=scaun; *Koia tişa* (der Tisch)=masa; aceste cuvinte nu sînt înţălese de ţiganiĭ din Moldova, după cum ceĭ din Germania nu vor şti ce înseamnă cuvinte de acestea: *drum*, *beveriţe*, *reţa*, *meĭ*, *fero*, *mohoro*, *că*, *pe*, *parcă*, etc.

Greutatea învăţăriĭ limbeĭ ţigăneştĭ stă în faptul că poporul fin şi viclean crede că e periculos a învăţa pe strĕinĭ în tăĭnile limbeĭ lor. Pentru ţiganĭ limba e un azil de scăpare şi se teme de a deschide acest azil la aceĭ ce nu sînt *romnicel*. Ca să înşele dar strĕinul, eĭ îĭ daŭ vorbe greşite; limba e chiar croită pentru şmicherie. căcĭ aŭ cîte 4 cuvinte pentru a numi acelaşĭ lucru, cum e cîte un cuvînt pentru 4—5 ideĭ. Aşa, *bani* însemnează *lac, rîŭ, fluviŭ, mare, ocean*; *naşebea* însemnează a *curge* şi a *alerga*; *ciacio* înseamnă *adevĕr* şi *drept*.

Limba ţigănească, ca şi sanscrita, are douĕ genurĭ, dar pentru fie-care gen are maĭ multe articole.

N. Koba, f. Koïa
G. Kola
D. Kola
A. Kola

Pentru plural e tot *Kola* pentru toate genurile şi cazurile.

Alte articole sînt pentru masculin.

N. *o* şi *u*
G. *o* şi *u*; i şi e;

Dativul şi acuzativul seamănă cu genetivul.

Pentru masculin plural :

N. *i* şi *e*

G. *o* şi *u* ; *i* şi *e*.

Tot aşa pentru *Dat.* şi *Acuz.*

Pentru femenin singular.

N. *i*

G. *i* şi *e*

iar la singular Dat. şi Acuz. cum şi pentru plural toate cazurile sînt tot *i* şi *e*.

De oare ce articulele seamănă la G. D. Acuz., ele nu se pot deosebi de cît cînd se pune lîngă sustantive carĭ la Gen. şi Dat. sînt unite cu prep. *de* şi *der*.

Toate subst. terminate în *o* sînt masculine ; la plural schimbă pe *o* în *e* ; la acuz. subst. masc. primesc *es* ; iar fem. *a* ; la acuz. plural găsim pe *en* penlru amîndouĕ cazurile :

Rom (om), ac *romes*, plur. *romen*.

Romni (femee), ac. *romnia*, plur. *romnien*.

Subst. masc. şi adj. terminate cu *o* se declin ca *piro*=picior.

Singular

N. *Koba piro*=piciorul
A. *Koba pires*=pe piciorul
D. *Koba piresde*=piciorului
G. *Koba piresder*=a piciorului

Plural

N. *Kola pire*=picioarele
A. *Kola piren*=pe picioarele
D. *Kola pirende*=picioarelor
G. *Kola pirender*=a picioarelor

Subst. şi adj. femenine se declin ast-fel :

Singular

N. *Koia romni*=femeia
A. *Kola romnia*=pe femeia
D. *Kola romniade*=femeei
G *Kola romniader*=a femeei

Plural

N. *Kola romnia*=femeile
A. *Kola romnien*=pe femeile
D. *Kola romniende*=femeilor
G. *Kola romniender*=a femeilor

Cum se vede, G. şi D. se formează de la Acuzativ. primind propoziţiile *de, der*.

D. Graffunder n'a aflat cum se declin subst. ne terminate în *o* şi *i*.

Adj. se termină la sing. masc. în *o*; iar la fem, în *i* şi la plural în *e* pentru ambele genurĭ.

Adiectivele se pot forma şi de la Acus. sing. şi plur. primind terminaţia *gro* pentru masc., *gri* pentru fem. şi *gre* pentru plural.

Rom. acus. *Romes*, adj. *Romes-gro omenesc.*

Rom. pl. acus. R*omen.* adj. *Romen-gro=omeneşte.*

Romni. pl. acus. *Romnia*, adj. *Romnia-gro=femeesc.*

Romni, pl. acus. *Romnien*, adj. *Romnien-gro femeeştĭ.*

Cînd zicem *Koba diklo romes-gro* însemnează «pînză care vine de la *un om*», iar în *Koba diklo romengro*= «pînza care vine *de la mulţĭ oamenĭ.*»

Gradele de comparaţiune sunt f. simple. Comparativul se formează puind terminaţiunea *der*:

puro—puroder=maĭ bătrîn.
puri—purider=maĭ bătrînă.
pure—pureder=maĭ bătrîne.

Superlativul se face adogând la comparativ pe *baba*=incă *Baba puroder* =(incă şi maĭ bătrîn), se maĭ zice şi *Kono puroder* şi chiar *Kono, Kono puroder*=cel maĭ în vîrstă de cît toţĭ.

Pronumele personale sunt:
me (eŭ), *man* (pe mine), *mande* (mie), *mander* (al meŭ);=*du* (tu), *dud* (pe tine), *dudde* (ţie); *dudder* (al tăŭ);= *ïob* (el), *les* (il), *lesde* (luĭ), *lesder* (a luĭ);=*ïoï* (ea), *la* (o), *lade* (eĭ), *lader* (a eĭ);=*me* (noĭ) *men* (pe noĭ), *mende* (nouă), *mender* (a nostru);=*dume* (voi), *dumen*, *dumende*, *dumender*;=*ïon*, *le* (eĭ ele), *len*, *lende*, *lender*.

Pronume posesive

miro, f. *miri*, pl. *mire*=al mieu
diro, f. *diri*, pl. *dire*=al tăŭ
maro, f. *mari*, pl, *mare*=al nostru.
du maro, *du mari*, *du mare*=al vostru.
Kolesgro, *Kolesgri*, *Kolesgre*=al seŭ
Kolagro, *Kolagri*, *Kolagre*=a sa.
Kolengro, *Kolengri*, *Kolengre*=a lor

Pronume domonstrative

gaba, acesta, *gaïa*, acela, gala, acestia, acelea.

Pronume reflexiv e *pes* (ac. sin.) *pen* (ac. plu.)

Ex: *u greï hadel pes pre*=calul se poticneşte, *ïon şarena pen*=eï se laudă.

Numeralele: iek (unu), *dui* (doi), *drin* (trei), *ştar* (patru), *banş* (cinci), *şob* (şease), *efta* (şeapte), *ohto* (opt), *ennia* (nouă), *deş* (zece), *deş iek*, *deş dui*, *biş* (20), *biş iek* (21), *trianda*, *trande*. *on drin kope des* (30), *saranta*, *ştar wer des* (40), *panda*, *pondsandis* orĭ *panci wer-deş* (50), *şowerdeş*, *şoandis* (60), *eftowerdes* (70), *ohtowerdeş* (80) *cel* (100), *sero*, *ekerzeros*, *deşwerşel* (1000)

Cardinale: *o duito*, *o drilo*, *o ştarto*.

Verbele. Tot ce e maĭ deficil şi maĭ neregulat în limba ţigănească e verbul. Unele teme nu se găsesc nicĭ într'o limbă, altele sunt foarte rarĭ, şi sunt foarte multe perifrase.

La drept vorbind limba ţiganilor n'are de cît 2 vorbe. auxiliarele *me hom*=eŭ sunt, şi *Waben*=a deveni, care formează conjugarea tuturor celor l'alte verbe active şi pasive.

Verbul *a fi* n'are infinitiv.

Indicativ present

me hom=sunt
du hal=eştĭ
iob hi=este
me ham=suntem
du me han= sunteţĭ
ïo hi=sunt

trecut

me homes=fui
du hales=fuşĭ
iob his=fu
me hames=furăm
du me hanes=furăţĭ
ïon his=fură

Toate cele l'alte timpurĭ lipsesc.
Verbul *Waben* (a deveni).

Indicativ presinte

me waba=devin
du weha
ïob wela
me waha
du me wena
ïon wena

perfect

me weĭom=deveniĭŭ
du weĭal
ĭob weĭas
me weĭam
du me weĭan
ïon weĭem

Conjuctiv present

me wabes=să devin
du wehes
iob weles
me wahes
du me wenes
ïon wenes

perfect

me weïomes=să fi devenit
du weïales
ïob weïahes
me weïames
du me weïanes
ïon weïenes

Imperativ

we (ab)=devină
wen (aven)=deviniţĭ

Particip

wabasgro=devenit
wabasgri=devenită
wabasgre=deveniţi-te.

Verbe active

Cea maĭ mare parte din Infinitive se termină în *ben* şi *en*; sînt şi altele care se termină în *a*. Imperativul în ţigănește represintă rădăcina verbuluĭ şi serveşte la formarea altor timpurĭ ca şi verbele auxiliare.

Multe împerative sînt monosilabe: *pen* (vorbeşte), *sob* (dormĭ), *gur* (loveşte). *de* (dă), *dşa* (du-te); unele sînt bisilabe: *rakker* (vorbeşte), *şaşe* (minţĭ)

A doua persoană plur. Imperativ se formează din pers. 2 pl. Present, omiţind litera *a*.

Presentul se formează de la Imperativ şi *waba* pres. verb. *waben*=deveni.

Ex. Imperativul rakker+waba:

me rakkerwaba=vorbesc
du rakkerwaba=vorbesti
ïob rakkerwela=vorbeşte.

Cînd 2 consoane se întilnesc în formarea timpurilor, se elide *W* din *Waba*, şi se zice: *me rakkeraba*, *du rakkereha*. Altă dată dispare silaba *wa*; *me dşaba*=eŭ merg; *me şaba* mănînc. Odată reuniunea 'ăcută, restul se conjugă la Ind. şi Conj. pres. ca verbul *Waba*.

Perfectul se formează prin reunirea Imperativuluĭ şi a verbuluĭ *me hom*= eŭ sînt, numaĭ că *h* se schimbă în *d*: *pen*, vorbers, *me pendom*=eŭ am vorbit.

Dacă Imperat. se termină cu vocală, *h* se schimbă în *i*: *le-ĭaŭ*; *me leïon*=am luat; *de*, dă; *me deiom*= dăduĭ.

Sunt cîte-va verbe neregulate în formarea perfectuluĭ; verbul *dşaben* (merg), face la imper. *dşa*, iar la perf. ar fi trebuit să facă *me dşaïom*, pe cînd în realitate face *me gheïom*, merseĭ. *Dşaiom* e perfectul verbuluĭ *dşaiaba*=tremur, îngheţ. *Şaben*=mănînc, are 2 perfecte:

Şaïom şi şaden.

Verbul *meraben*=mor, e cel maĭ neregulat; Imperativ *mer*, pres. *me-*

raba, perf. *merdom* şi *muim*, part. trecut *mulo*.

Participiul perfect se formează de la trecutul Indicativuluĭ, elidînd *m* de la pers. I sing. *me dşibdom*=trăiĭ; part. *dşibdo*=trăit.

Nicĭ odată *i* nu se află la part. trecut. Din *şoïom*=mîncăi, part, nu e *şaïo* ci *şado*.

Cele-l'alte timpurĭ lipsesc în l. ţigănească. Perfectul ţine loc şi de Imperfect ca în l. germană. Viitorul se face prin circumlocuţiunĭ. Aşa ; *eŭ voiŭ venĭ mîine*, se zice *me waba deisa koi*, literal: eŭ sunt miine acolo, saŭ vin mine acolo, căcĭ *waben* nu înseamnă *a deveni* ci *a veni*.

Cu adverbele *hunte, seĭ, naşde, neĭ*, care arată capacitatea puteriĭ, a trebuinţeĭ, se exprimă în l. ţigănească ideia verbelor *a trebui, a putea, se cuvine*: *debel hunte hi*=D-zeŭ trebue să fie, saŭ D-zeŭ va fi. *Me naşde piaba*, eŭ pot bea. Aceate adverbe se pun tot-d'a-una între pronume şi verb.

Pres. pasivuluĭ se formează cu verbul *Waba* şi part. trecut al verbuluĭ: *me waba gurdo*, eu sunt bătut.

Perfectul pasiv se formează cu *me hom* şi part. trecut; *me hom gurdo*, sunt saŭ am fost bătut. Se maĭ formează şi cu participiul verbuluĭ *a fi*: *me homes gurdo*, fuĭ bătut.

Ceea-ce am dat despre l. ţigănească nu este o gramatică complectă, căcĭ n'am nicĭ mijloacele nicĭ cunoştinţele necesare despre această materie. Eu n'am avut alt gînd de cît a da o schiţă simplă şi clară de construcţia gramaticală a acesteĭ limbĭ ca întrodu cere la vocabularul Fr= ţigănesc, care e pus la urma acesteĭ scrierĭ (Cogălniceanu a adunat 700 cuvinte ţigăneştĭ). Cunoştinţĭ maĭ pe larg de l. ţigănească se pot citi în lucrarea luĭ luĭ Graffunder, de la care am împrumutat acest capitul.

L. ţigănească e în genere f. armonioasă şi aplicată la cînt. Dar poporul are foarte puţine cîntece din care dăm două după scrierea luĭ Graffunder.

I puri romni balo pop priestewéla

bătrîna femee în urmă.....
se roagă.

I tarni romni har i rosa
I puri romni har i dşamba;
I tarni romni weli tarno rom
I puri romni weli puro rom.
Tînăra femee ca o rosă
Bătrîna femee ca o broască.

Gader Wela=de unde vine?
Grader stela?=de unde sare?

Ab, miro siabo stomheĭ! fiul meŭ sare.
I tarni romni dşala, mangel=tînăra femee merge şi cerşeşte!
Tînăra femee ĭa un bărbat tînăr
Bătrîna femee ĭa un bărbat bătrîn.

Ţiganiĭ n'aŭ încă alfabet şi probabil că nu vor avea, căcĭ civilisîndu-se, eĭ vor avea multe nevoĭ maĭ multe şi nu vor putea conserva o limbă aşa de săracă.

Le Rom sa robi = Tigani
au fost Roi

GLOSAR
Ţigănesc-Romînesc
(806 cuvinte)

A

ab=preste.
aduito=dublu.
ałecto=simplu.
akra=câmp.
allullo=roş.
alo=cuvînt.
alo=ţipar (german. *aal*).
an=în.
andririk = lature, margină.
androssasterkardo= încătuşat.
angar=cărbune.
aok=cap.
apono=alb.
arai= boer, gentilom.
araĭunah=dómnă.
arincino=plăcut.
arpa=orz.
arti = artă (chip, meşterşug).
aşpin = piatră de ascuţit.
auriggu=a desbrăca.

B

bakero = berbece, mĭel, oae.
bachico=oae.
bako=obosit.

bakringhero = păstor.
bakro=oae.
bal=păr.
bala=păr.
balal=în urmă.
balano mako=stejar.
bali=scroafă.
balici=purcică.
balo=în urmă.
balo=porc.
balora=purcel.
balu=în urma.
balu=nisip.
balval=vînt.
bandoben= a lega.
banduk=pistol.
bango = încovoĭat, şchiop.
bangoben=a şchiopăta.
bani = lac, fluviu, mare, ocean, rĭŭ, pîrăŭ, gârlă.
banş=cincĭ.
bar = piatră, grădină.
baraga esheri=măgar; literal: animal cu urechile lungĭ.
bareskrolen=a străluci.
baringhero = corăbier, matroz.
baro=mare.
bars=corabie.
barwello=bogat.
baş, prep.=a) la; eŭ rămîn la masă= *me beşaba baş i hamasgri.*
b) lângă. aprópe, *me cewaba langs i chamasgri*=mĕ pun lângă masă *i chamasgri hi laş o pop*=masa e lângă sobă; *me dşaba baş dude*= mĕ duc la tine.
koba başaben=musică.
başaben=a cânta.
başno=cucoş.
baua=clădire.
baxt=fericire.

bear=vênt.
bechari = sticlă, (germ. becker).
becĭucher=încet.
behiir=mulțimea.
belbich= =sară.
benk= drac, șerpe, balaur.
besso=gros.
beș=staŭ.
beș=an.
beveriţa = veveriță (rom).
bharadohilo= mĭel (bakero),
bharahilo=greŭ.
bibbi=babă.
biggherit=a căra.
bikariș=mistreț.
bikken=a vinde.
birdo=greutate.
birlin=albină.
biș=20.
biș iek=21.
bișa=ploae.
bișothilo=vultur.
bitto=mic.
boborka= crastavete, pepene.
bok=foame.
bolka=scoarță.
bolepen=cerĭul, lumea.
bolo=porc (v. balo)
bar=colină, costișă
borum=larg.
boșimangri=scripcă.
boșri= a cânta din vioară.
bouro=culbec, melc.
bral=pe, peste.
brat=lipsă.
breșindo=ploae.
briia=fertură.
brișaben=a ploua.
brișint=ploae.
brohl=pară.
bucaloben = a flămânḑi.
buchlipen=lòc.
buchas=carte germ. *buch*).
buhl=dosul.
buklo=cetate.
buko=maiŭ, ficat.
bulhailo=larg.
burruco= prăvălie.

burwin=a plânge.
but=gloata.
butin=lucru, muncă.
butsi=lucru.

C

caha=casă.
cam=ureche.
canauvo=nap.
caningaru=şuviţă.
canni=găină.
caningo=epure de casă.
capin=gâscă.
cass=fîn.
cedilo=a frige.
cek=virgină.
cel=o sută.
cemut=lună.
cerosz=cerĭu.
cerru=a ferbe.
cetogaş=ţinut.
chaca=papucĭ.
chado=mâncare.
chadşabasgro =arzător; soarele arde = *kola kam chadşabasgro.*
chadşaben=a străluci.
chadşido=ars, fript.
chadşole=arde.
chadum=sabie.
chalu=pantalonĭ.
chamaben, a mînca.
chamasgri = masă.
chinnamangri=secure.
chinnamasngri = scrisoare.
chinet=a lovi.
chinglet=a sfăşia.
chocheben=a minţi.
chomeresgro=pâne.
churi=cuţit.
cĭaben=a rămînea.
cĭabo=fiŭ, băet, copil.
cĭacio=adevĕr, drept.
kola cĭaciaben=adevĕrul = a spune adevĕrul.
cĭai=fată.
cĭaiagro rom = ginere.

cĭam = buca obrazului.
cĭammedini=lovire
me cĭana=eŭ ştiŭ, a şti.
cĭanga=genunchiŭ
ciar, cenuşă, şperlă.
cĭaraben= a linge.
cĭater=şatră, cort.
ciben=pat.
cido=culcuş, aşternut.
cikateben = a strănuta.
cil=a palpita.
cilhiman= chitară.
cimaster=veşnic.
cineben=rănire, rană.
cindas=a scrie.
cinnaben=a ferestrui.
cino=costor.
cĭoa=a fura.
cĭor=barbă, gură.
cĭor=tălhar.
cĭor=şatră.
cĭordaş=furt.
cĭoren=a fura.
cĭoro=mizerabil.
cĭoriero=urît.
cĭorori=sărăcie.
cĭoşoĭ=epure.
cip=limbă.
circlo=pasere.
ciricloro=păsăruică
ciro=timp, vreme.
cĭucca=haină.
cĭuckini=biciŭ, cnut
cĭumaben=a săruta
cĭupini=biciŭ.
cĭwaben=a pune.
ciwawa=viaţă.
clidin=chee (n. gr. κλιδί).
clisn=a închide.
coc=bunel, unchiŭ.
coppa = cuvertură, prostire.
coşti= băţ, baston.
craton=bumb, buton.
cua=a scoate arma.
cucĭahu=hleiŭ, humă, argilă.
currio=oală.
cutta=ban, para.

D

daben=a da.
dad=tată.
dadesgri pen=bunică.
dadesgro pral=unchĭu.
dai=mamă.
dala=atuncĭ.
dant=dinte.
daraben=a teme.
dardo=în picioare, în sus ; *me hom dardo*=sînt în picioare.
darya=dinte.
daşni=găină.
dat=şi.
debank=pâne neagră.
deblanc=pâne albă
deblo=zeŭ.
deisa=mâne, erĭ. *deisa me homes koi*=am fost erĭ; *deisa me wabo koĭ*=voiŭ fi mîne.
deisale=mîne.
deişel=200.
del=a lovi.
delecedoman=pat.
delman=a întreba.
derai=stăpîn.
deş=zece.
deş dui=12.
deşwerşel=o mie.
deuw=idol.
dewe, *dewel*, *dewol* } Dumnezeŭ.
di=dacă.
diamba=broatec.
dic=a vedea.
diic=durere.
diiplo=cenusă.
diklo=văl.
diro, diri, dire=al tăŭ, a ta, aĭ tăĭ, tale.
dives, diwus=ziuă.
wawer-dives=poĭmîne.
doko=duh.
doga=lucru.
drin=3.
drin kope deş=30.
o drito=al 3-lea.

dromna=greşală.
drum=cale, drum, călătorie (rom)
dşaben=a merge.
dşado=îngheţată.
dşaiben=a îngheţa.
dşaido = răcituri, piftie.
dşamba=broască.
dşi=inimă.
dşiwaben=a vieţui.
dşukklo=câne.
dşulo=păduche.
dşurie=lovire, înţepătură; *me daba dşurie* = eŭ daŭ o înţepătură=eŭ pişc.
du=tu.
duber=îndoit.
dud=lumină.
duddramangru = lampă.
dudum = dovleac, tidvă ; tărtăcuţă.
dui=doĭ, 2.
duişel=200.
o duito=al doĭlea.
du me=voĭ.
dumino = nebun, (germ. *dumm*).
dummo=dosul.
dur=departe.
durkeben= a prooroci.

E

efta=7.
eftawerdeş=70.
eiiawerdeş=90.
ekezeros=o mie.
ennia=9 (gr. ἐννέα)
enniandis=90.
erio=răŭ.

F

feizrile=mâne.
felheşine=zăcătóre.
felhoeşnodi=nour.
finitringhero = steclar.
flammus=flacără.
foliasi=izvor.
far=pană, peniţă.
frill=unt.

G

gaba=acesta.
gaben= mâncăruri.
gad=cămeşă.
gade=aici.
gader=de la, unde, de unde; *gader chamasgri*=de la masă; *gader wela?* de unde vine? *wela gader*, vine de acolo;
gadni=foarfeci.
gadşi=muere.
gadşo=păgân (ebr. *goi*; turc. *giavur*).
gaïa=acela.
gal=sat.
galvay=fată.
gamaben=a iubi.
kola gamaben = a iubi, dragoste.
gambainghero=ceasornicar.
gaue=sat.
gazhdo=degetul cel mare.
ghas=tusă.
ghasen=a tuşi.
gheb=bortă.
ghere=grópă, şanţ.
ghereta = cretă, tibişir.
ghev=oraş.
ghew=dosul.
ghib=orz.
ghiu=a numi.
ghiri=furnică.
ghiromni=femee.
ghiv=cântec.
ghivaben=a cânta.
glan=înainte.
gohene=a înşela.
goiemen = a increderea.
goii=cârnaţ de porc
goni=cotul mâneii; (sanscr. *ganu* = genunche; n. gr. γονὸ).
gono=desagi.
gor=adînc.
goro=sabie.
gorum=ochiu.
gostring=inel.
gosvro=manieră.
goşoben=a minţi.

goşt=lemnul.
gotter=bucată.
gowr=mormînt.
graci=armăsar.
grai=cal.
granza = hambar, pătul.
grast=harmasar.
greni=ĭapă.
tarno greş =mânz.
grumni=vacă.
gruvni=animal.
gudlam=zăhar.
gudli=vuet, sgomot
gudlo=dulce.
gullub=pantalonĭ.
gunno=sac.
gurdo=bătut.
guren=a bate.
gurghe=Duminică, sĕptămînă. Ţiganiĭ nu aŭ nume pentru zilele sĕptămîneĭ.
guriştĭ=şeling, ban.
guru=boŭ.
gurub=boŭ.
gusto=deget.
gwiu=mĭel.
gwittrolo=tunet.

H

hai=rac.
hani=fântână, puţ, isvor.
hapristi ciro=vreme de masă.
har = ca, de cât; *koĭa ceaĭ hi tarnider hai koĭa dai* =fata este maĭ tînără ca mama.
harmi=platoşă.
hav=a veni.
haw=a urî.
hecco= a se grăbi.
hedio=munte.
herbuzo=harbuz.
herro=picior.
hicĭaua=a purta.
hirhil=mazere.
hiwitaleya=a abate
me hom=sint; n'are infinitiv.
homokoro=pĭatră.
huffo=bonetă.
hunte=trebuincios.

I

ĭagai o=pădure.
iak=ochiul.
iak=foc.
iammadar = general, hatman.
iangustri=inel.
ĭaok=cap.
iaringhero=şepcar bonetier.
iaro=făină, mălaiŭ.
iaros=oŭ.
iegag=sat.
ieghekoro bàr=cremene.
iek=unul.
deş iek=11.
ieko=ghiaţă.
iemia=o milă (măsură).
ien=a cunoaşte.
ierni=ceară.
ieşinghingri=capră
iiv=grâŭ.
iive=omăt, zapadă, neauă.
ĭob=el.
ĭodra=a intra.
ioi=ea.
ion=eĭ, ele.
isema = odae, cameră.

J

jua=purice.

K

kak=neam, gen.
kako=văr.
kalo=negru.
kalşis=pantalonĭ.
kam=soare.
kammawa=datorie
kambana = clopot, (n. gr : καμπάνα).
kan=ureche.
kandini= a suferi.
kangri=biserică.
kani=cot.
kari=a împuşca.
karro=scaiŭ.
karodi=rac.
kecĭca=capră.
nani kek = nimenea.

kel = plăcere, distracție, joc.
kelaben=a juca, a dansa.
kelin=piept.
kellitapra = a acoperi.
kelloben= a atinge.
ker=casă, zidire.
keraben=a face.
kiil=unt.
killin=joc, dans.
kin=a cumpăra.
kindir = a se despărți.
kindo=gol.
kiral } brînză.
kiras }
kirchinghero = cismar, ciubotar.
kirghissagro ruk= cireșiu.
kirghissin= cireșă.
kirmo=verme.
kisla=a încăleca.
kișimmo=crîșmă.
bango clidin=cârlig
klusturi=mânăstire (germ. *closter*).
koba, o, u=el; *koia i*=ea; *kola, i, e*,= eĭ, ele.
kocĭavicĭa=ariciu.
koeddo=negreață.
koi=a luĭ, aceasta.
koia, i=ea.
kola=ele.
kolengro, pl. *kolengre*=a lor.
kolesgro = al săŭ; *kolagro*=a sa; pl. *kolesgre*=aĭ săĭ; *kolagre*=ale sale
kovokardas= a încânta.
krohilo=mistreț.
kugriben=războiŭ, luptă,
kunara=țerm, mal
kuni=cot, măsură.
kuroben=a căsăpi.
koba kuroben=războiŭ.
kuroben=a întâlni.
kuromanghero=dorobanț.
kutwnaskero=soldat.
kuzhilo=deget.

L

lab=cuvînt.
lacilo=falş.
lacit=a afla.
langs=lângă.
laşdo=bun (pentru oamenĭ şi anim).
latsakerit=a vinde.
lawe=nume.
le=ele.
leben=a lua.
leiauna=a purta.
letum=pâne.
libra=funt, libră,
liel= scrisoare, răvaş.
lill=scrisoare
limmaughi=a produce.
livin=raclă, sicriŭ.
lo=el.
loevu= argint (monetă).
lokes=încet, încétă.
lolipurum= ceapă.
lon=sare.
lonkeren=silitră.
lubekirdaspas = a hotrî, adulter.
lun=sare.
luno=a însura.
lurdo=soldat.

M

macica = miţă, pisică.
macinghero = pescar.
macio=peşte.
madiho=muscă.
mahla=tovarăş,
mami=bunică.
man=a tăia.
manet= o lună de zile.
mangaben=a cerşi
mangal=mangal.
mangawa = rugăciune.
mannişi=femee.
manuş=plural: oamenĭ.
maren=a bate.
maricli = plăcintă, fagure.

maro=pâne.
maro= al nostru ; *mari*=a nóstră; *mare* plural.
du maro=al vostru *du mari* (fem.); *du mare* (pl.)
mass=carne, mâncare.
maseskero =casap, măcelar.
maşkre prep.=între
massob=treaz.
maţlin=muscă.
me=eŭ, pe mine, noĭ.
melelo=negru.
men=gât.
meraben=a muri.
koba meraben = moartea.
mericla=salbă.
meşo=*mĭel.*
micĭach=aspru.
migamea=milă (măsură.
miro=al meŭ; *miri* =a mea; *mire*= aĭ meĭ, ale mele.
mişdo=bun (la lucrurĭ).
molibo=plumb (n. gr. μολόβι).
mondo=lună.
mongna=a căuta.
mareskero=pitar.
nossin=braţ.
mot=vin.
mraşa=rouă.
mraşa=lună.
mui=gură.
muk=a lăsa.
mulo=mort.
mulo=peşte.
mulro=duh, spirit.
mumeli=luminâ.
mumi=a suferi.
mumli=candelă.
murga=pisică.
muri=mură.
muscatela=balsam
muş=braţ.
muşi=capelă.
muterben=a se pişa
muttremangri=ciaĭ

N

naffli=sînt supărat

nai=unghie.
nák=nas.
nakkeben=a sughița
naneleskekso=îndărătnic.
nango=singur, numaĭ.
nanilaş=rĕŭ
nao=nume.
naşeben= a curge, a alerga.
nei=nu.
nevo=noŭ.
nieli=vară.

O

ochto, ochdo=8, opt
ochtoverdeş=80.
odel=D-ḑeŭ.
oroşlano=leŭ.
oş=rouă.

P

pabui=măr.
paggherben=a rupe
paho=ghiață.
paka=aripă.
pal=frate.
pal=scandură.
palmande=urmare
palţo = degetul cel mare.
pancĭverdeş = 50, cincĭzecĭ.
panda=50.
pani=apă.
baro pani = mare, apă mare.
pano=floare.
papinoci= momiță.
parra=mal.
parrac=a mulțumi.
parno=alb.
paro=greutate.
paş=jumătate.
paşan=păduche.
patrin=foae.
pekgum=a frige, a coace.
pen=soră.
penaben=a zice.
baro peng=leŭ.
peorş=pĭept.
peperi=piper.
per=pântece.
peraben= a cădea.

perdo=plin.
pewli=văduvă.
pibblerauni=curcan
pido=băut, băuţĭ.
pien=a bea; grec. πίνειν; *pien tuuli* =a bea tutun, a fuma.
piro=liber, slobod.
piro=picior.
pirronit=a deschide.
pisla=puţin.
pişa=mĭel.
plaşla=suman.
pleisserdum = recompensă.
pleme=val.
po=cap.
podo=plin.
pofe=câmp.
pohenda=nucă.
pomya=măr.
pondsandis=50.
pop=sobă, tigae.
por=pană.
pori=pană.
pori=coadă.
pos=paiŭ.
poşi=smârc, glod, noroiŭ.
prabal=aer.
pral=sus, înalt.
pratness=întunecat
pretterdum=a amerinţa.
priesterben=a ruga
prinerdo = cunoscut.
provingra=cartofe
pul=paiŭ.
pup=pămînt.
pura=usturoiŭ (tziria.
purana=vrîstă.
puro=bătrîn.
purucĭaŭ=nepot= copil de anĭ.
purum=ceapă.
pusramangara = furculiţă.
puşca=puşcă.
put=mult.
puţium=chestie, cerere.
puzhum=păduche.
puzhum=lână.

R

rachlio=flăcăŭ, holteiŭ.
rachsii=domnişóră
ratşa=noapte.
rag=principat.
rai=prinţ.
rackerben=a vorbi.
koba rackerben = limbă, graiŭ.
koba rackriben = vorbă.
rakli=slugă.
rani=prinţesă.
rat=sânge.
ratti=noapte.
rattgin=noapte.
ratli=noapte.
renade=vulpe.
repani=gulie (n. gr. ῥεπάνι).
reţa=raţa.
rezh=mătasă.
rikewela=memorie
rincano=frumos.
rittero=inzăuat, soldat cu platoşă.
roi=lingură.
rom=om.
romni=femee.
romino=ţigan.
romnicel=ţigan.
ropen=miserabil.
rosa=trandafir.
rozho=furcă.
ru=lup.
ruddi=a îmbrăca.
ruk=arbore.
rundo= cerc, ţarc.
rup=argint.
cindo rup= argint viŭ, mercur.
ruzha=floare.

S

sa=risul.
saien=a rîde.
sano=subţire.
sap=şerpe.
sappin=săpun.
sapuni=săpun.
saranda=40.
saro=făină.
sasdo=sănăïos.
saster= fer, gheaţă.
sastringhero=ferar, meşter.

scaurnin=scaun.
scenio=auzul.
sel=a lua.
sellitapraa=a rîdica
sellitaria=a tăia, a scoate.
sennelowisa=a înfuria.
sentinella=sentinelă
sero=o mie.
sie=suflet.
sik=sîrguință.
sik=gust.
sikeraben=a învăța
simaughi=a crea, a naște.
sivit=a coase.
siwaben= a coase.
skil=rece, frig.
smentino=smântână, slifcă, groscior, sămachiș.
soben=a dormi.
sofa=pat, culcuș.
sola=mâne
sonnai=aur.
sonnikey=aur.
sowawa=somn.
sorlo=puternic.
spinga=bold.
staben=a sălta.
stachlinghero=aricĭ
staddi=capelă. pălărie.
staddinghero = pălărier.
stahr=4.
stakkerben=a călca în picioare.
starrapan = închisoare,
ste pre=scoală-te.
sterna=stea.
stigga=uliță
stildum=a apuca.
stirna=pisică, miță
sub=ac.
sung=mirosul.
sung=a mirosi.
sutti=somn.
swa=lacrimĭ.

Ș

șa=buruĭană.
șach=curechĭ, varză.
șaducca=pestelcă.

şamander=a se despărţi, a se divorsa
şammit=lanţ.
şaşo=epure.
şegari=vânat.
şelenghero=frînghier.
şello=izvor.
şero=cap.
şetra=vioară.
şick=ţărînă.
şik=glod, noroiŭ.
şin=culoare.
şingher=a se certa
şiven=a sui, a pune pe...
şivitradaa=a vîrî.
şivya=cleşte.
şnablus=plisc, cioc
şoandis=60.
şob=şese, 6.
şoc=varză, curechiŭ
şoker=cinstit.
şokerben=a preţui.
şomnakai=aur.
şon=lună, şi o lună (timp).
şoste=ismene.
şoverdeş=60.
ştar=4.
o ştarto=al 4-lea.
ştarverdeş=40.
şubbus=rochie.
şucco+a uscà.
şukker=frumos.
şukkerben =frumuseţă.
şukrohilo=sec.
şunaben=a înţelege
şut=otet.
şveto=cerĭu.

T

tabuk=tobă.
tallo=baltă, tăŭ.
tamlo=întunerec.
tanya=cort.
tarnepen=copil ;— *kola wela i tarnepen* = dînsa ia un copil mic.
tarno=tînăr.
tatto=cald.
tattopani=rachiŭ.
tav=ghem pe aţă.
telel=ànimal.
temm=câmpie.

teşta=corp, trup.
ţefniakero=peşte.
thub=fum.
ticcino=copil, plod.
tigno=scurt.
ţiria=usturoiŭ.
tober=topor.
tofe=a fuma.
tombun=tobă.
tovadei=hulub, porumbel.
tower=topor, bardă
tranda=30.
trianda=30.
truppaf=ustă.
trupo=corp, trup.
truzhilo=sete.
tsacioben=a se certa
tsilka=scoarţă.
ţua=purice.
tud=lapte.
tuggonso=supărat.
tulo=grăsime.

U

upritudlilom=berbec.

W

waben= a deveni; a veni; verb auxiliar ca la Italienī *venire*.
puro waben=a îmbătrîni.
waggaulus=iarmaroc.
walliŭ=garafă, sticlă.
wardo=car, căruţă
warinhilo=viţel.
wass=mână.
wast=mână.
wattogudli=a striga, a ţipa.
wazh=a vîna.
veleto=şerb. valet.
werda=han.
wermo= şanţ, hindichiŭ.
weş=pădure.
weş=insulă, ostrov
pas weş=insulă.
weşiskero=pădurar
wezheshero=vînător
wias=a ajunge.

wiknia=şoĭm.
wind=iarnă, timp urît; ţiganiĭ n'aŭ cuvinte petru primăvará şi toamnă.
wingro=falş.
wirthus = crîşmar, (germ. *Wirth*).
wodi=suflet.
wudda=poartă.
wuddres= pat, crivat.
wuddrusti ciro = vreme de culcat.
wusra = a abate. Vezĭ hiwitaleya.
wusrit=a arunca.

Z

zelo=întreg.
zhach=plantă.
zhaswawer=a se divorţa.
zhedum=eroare.
zhinaben=a scoate.
zhingher= a ocărî.
zud=lapte.

Y

yaw=primblare.
yoggramangri=puşcă, sineaţă.
yoro=ochiul.